

HISTÒRIA DE LA CASA A CATALUNYA

Àngel Bosch i Lloret

Professor de l'IES Celrà

La romanització

En el decurs de la Segona Guerra Púnica, un cos d'exèrcit romà comandat per Gneu Corneli Escipió, va desembarcar durant l'estiu de l'any 218 a.C. a la colònia grega d'Empúries. El seu objectiu era tallar la reraguarda de l'exèrcit cartaginès d'Hanníbal que assetjava la mateixa Roma. En aquell mateix any, després de la batalla de Cesse, s'ocupa el vell centre dels cossetans, per a fundar la ciutat de Tarraco, base d'operacions de les tropes expedicionàries romanes a Hispània.

Aquest moviment tàctic, que va permetre derrotar a les tropes cartagineses, amagava un desig d'expansionisme propiciat per les classes dirigents romanes, que hi veien la possibilitat d'un ràpid enriquiment: les noves terres conquerides eren annexionades en forma d'*ager publicus* que passava a mans del senat i el poble de Roma, que se'n feien càrrec de la seva explotació.

Acabada victoriosament la guerra, la dominació romana va començar a pressionar a les tribus ibèriques, en forma de tributs i exigències de tota mena, fet que va provocar una gran revolta indígena el 197 a.C. El senat romà va enviar, dos anys més tard, a un dels seus còsols, Marc Porci Cató, que va desembarcar amb el seu exèrcit novament a Empúries, derrotant a la confederació de tribus ibèriques, iniciant, tot seguit, una dura repressió, en la qual molts poblats fortificats ibèrics van resultar definitivament abandonats. Els resultats de l'actuació de Cató van suposar la definitiva submissió del pobles indígenes al poder de Roma.

De totes maneres, durant el segle II a.C., la cultura i l'organització de la població ibèrica va continuar desenvolupant-se, sempre sota la tutela de Roma, que exerceix un domini distant. Així, per exemple, moltes ciutats encunyen moneda, però com a medi per a facilitar el comerç mediterrani que la metròpoli domina, i per a pagar les càrregues fiscals que se'ls havien imposat.

A finals del segle II i inicis del segle I a.C., la República canvia la seva actitud sobre els seus dominis a Hispània, iniciant una reorganització dels seus territoris que, a la llarga, va provocar la fi del model indígena, i l'inici del procés de romanització, fet que va comportar l'adopció d'una nova llengua, d'una nova cultura i d'una forma nova d'explotació del territori.

El territori es va reorganitzar a partir de les ciutats, que es converteixen en el seu centre administratiu. Són entitats jurídiques, que en principi no sempre coincideixen amb una agrupació urbana. Aquestes tenien diferents règims fiscals, segons l'origen

de la seva població, o els tractats de conquesta. Podien ser lliures, a canvi de cedir una part de la collita i ajut militar; estipendiàries, que mantenien llibertat política a canvi d'un tribut fix; o colònies, regides directament pel dret romà.

4.1.El model a imitar: la *domus* romana

La mansió romana es va desenvolupar a Etrúria, el Laci i la Campania, durant les etapes de la monarquia i la república, a partir de tradicions locals i de la influència d'elements grecs, com l'ús de les columnes.

Amb la conquesta romana, aquest model va començar a tenir algun reflex en les cases compartimentades de l'aristocràcia ibèrica, però es va imposar amb l'arribada cada vegada més gran de colons itàlics a partir de finals del segle I a.C, desplaçant completament el model d'habitatge ibèric a les zones litorals, ja abans del canvi d'era, mentre que en algunes zones d'interior o de muntanya, podia quedar de manera residual.

La casa romana és ben coneguda, tant per les aportacions dels tractadistes clàssics com Vitruvi, Varró, Titus Livi o Emilià, com per les dades que ofereixen els poemes i les obres dramàtiques clàssiques, com també per les que aporta la mateixa arqueologia. De tots aquests elements, es pot reproduir amb certa fidelitat la distribució i funcionalitat de la *domus* romana (Fernández Vega, 1999; Gros & Torelli, 1988):

La construcció de la casa comportava escollir, primer, el solar on s'havia d'emplaçar. En general, les classes benestants preferien els llocs elevats i centrals, però a mesura que la ciutat es massifica, i quan els millors solars ja estan ocupats, apareix una altra tendència a edificar als afores, amb solars més amplis, més en contacte amb la natura.

Mentre, la resta de població completava la trama urbana, disposant-se en els espais menys afavorits.

Disponible el solar, es contractava a un arquitecte que realitzava els plànols, adaptant les preferències del propietari a les condicions del sòl. En general, però, es tendia a plans molt regulars, en els que es tenien en compte les normes de proporció i harmonia, de simetria, d'elegància, que formaven part del concepte clàssic de bellesa; a més, calia preveure una adequada orientació geogràfica i una economia de les despeses. En els plànols es distribuïa la casa depenent de la superfície disponible: les més modestes eren de trànsit seqüencial, en que cada estança servia d'accés a la següent; les mitjanes solien ser de corredor, intern o pòrtic exterior que comunicava les

diferents estances; i finalment, les més grans, amb patí interior, el model preferit per l'aristocràcia de la ciutat.

Realitzat el projecte, es posava en mans d'un contractista d'obres (*redemptor*) que s'encarregava de l'execució tècnica, a partir dels plànols, dirigint als obrers especialitzats en la construcció (*fabri*). Normalment, les ciutats disposaven de reglamentacions que arbitraven en els conflictes que podien sorgir entre propietaris, contractistes i la mateixa ciutat.

Des del carrer, la façana quedava sovint emmarcada per dues botigues (*tabernae*), llogades pel propietari, a persones de la seva clientela, que vivien en un altell a la mateixa estança. Tenien només accés al carrer, quedant independents de la resta de l'edifici.

Entre les dues botigues hi havia el vestíbul, sovint sota un pòrtic, lloc d'espera fins que s'obre la porta, a vegades amb bancs per a seure. La porta, de fusta i bronze, com a frontera física, es podia tancar amb una pany i un passador. Una campaneta o uns cops servien per avisar al porter de l'arribada. Aquest conduïa al convidat a través d'un petit corredor (*fauces*) cap al pati o atri, lloc privat, però d'ús públic, on es realitzava la vida social de la família. La recepció comportava sempre unes paraules d'invocació (*salutatio*) d'acord amb la relació social de cada persona.

Els patis podien ser de diferent tipus:

- Oberts, com el toscà, quan els teulats tenen pendent interior (*impluvium*), provocant la recollida d'aigües en el seu centre, en una cisterna subterrània (*compluvium*), de la que un petit estany de marbre n'era la part superficial. Amb la influència grega, sovint adopta columnes interiors en els seus angles, anomenant-se tetràstil.
- Coberts (*testudinatum*) amb un teulat a dues o quatre vessants, en les zones més fredes i humides.

Com a lloc on els forasters s'esperaven a ser rebuts, el pati estava luxosament decorat amb pintures murals, un estany d'aigua, i sovint amb columnes i estàtues. Al fons, el senyor tenia la sala de recepció (*tablinum*), des d'on rebia els seus clients vestit amb una toga, l'hàbit propi per als assumptes públics. Era una habitació àmplia, on es guardaven els documents, però també on el senyor convidava a beure i menjar mentre es parlava de negocis.

En aquests espais hi havia sempre el tràfec dels esclaus treballant en els afers domèstics o de les visites continues de la clientela. Per això, els grans propietaris van

adoptar a la casa un segon pati, més privat, a la part posterior de la casa (*hortus*), derivat dels horts típics de les cases dels afores, però ara destinat al repós i la meditació, i ocasionalment per a organitzar festes i sopars. Sovint adopten pòrtics amb columnes a tot el perímetre (peristil).

El menjador (*triclinum*), obert cap a l'atri, era una estança amb tres llits, on els homes sopaven de manera reclinada mentre les dones s'asseien en cadires. Quan feia bon temps, es podien traslladar al pati. El ritme de menjar era molt similar al nostre: un esmorzar molt lleuger, com ara pa i formatge; un dinar al migdia on es menjaven hortalitxes, llegums, restes del sopar del dia abans, sempre amb una mesura; i finalment un sopar com a menjar principal, que començava per un aperitiu (*gustatio*), seguien els diferents plats amb verdures, carns i peix, per acabar amb els postres (*mensa secunda*).

El sopar (*cena*) es convertia sovint en un acte social, en el que importava tant com els menjars, disposar d'uns bons comensals que s'ajuntaven amb els compromisos que comportaven els negocis i la vida pública. Convidar i ser convidat era una part molt important en les relacions de la societat romana.

La preparació del menjar es feia a la ciuna (*culina*), situada en la zona de residència dels esclaus. Era un lloc ple de fum, ja que no disposava de xemeneia, i el fum sortia per una disposició de les teules en caballet o per una finestra propera. Al seu interior hi havia un fogó, sobre el que les olles se sostenien per un trípode o bé sobre maons, i una pica per a rentar la vaixela. Hi havia també una taula, ja que era el lloc on menjaven els esclaus que estaven al servei de la casa. Al seu costat, una despensa o un celler permetia guardar els aliments.

Després dels àpats, calia descansar i dormir. Les habitacions (*cubiculae*) estaven repartides de manera desigual per la casa, destinades a la família, els esclaus i els convidats. Les destinades als senyors estaven adornades interiorment amb pintures murals, i suposaven l'espai més íntim de la casa, només accessible al servei de cambra. A més del llit, disposava d'un tocador, on poder-se arreglar abans de sortir de l'habitació.

Per a la neteja i per a les necessitats fisiològiques, hi havia una habitació especial (*latrina*), que estava a prop de la cuina, per tal d'aprofitar l'evacuació de les aigües residuals cap a la xarxa de clavegueram que passava pel carrer. Algunes cases, però, tenien fosses o pous negres que es buidaven regularment.

Les cases més riques disposaven de banys propis, amb una sala d'aigua calenta, millor, amb els tres tipus de temperatura (freda, tèbia i calenta). Per escalfar l'aigua, es disposaven en hipocaust, sala suspesa damunt de petits pilars, que permetia fer circular l'aire calent dels forns per sota.

Finalment, ens queda la funció de culte de les divinitats protectores: els més tradicionals, com els lars, protectors de la casa i els que hi viuen i els penats, dels subministres i la subsistència; així com els més oficials, els emperadors i les diferents divinitats del món romà; sense oblidar els deures amb els difunts, representats pels manes. Aquests cultes es feien en diferents altars domèstics o en nínxols oberts a la paret (*lararium*), situats a les cuines els més íntims i humils, i als atris, els més oficials, on s'acollien les diferents representacions plàstiques de les divinitats.

4.2. Exemples de *domus* urbanes: les cases de la colònia romana d'Empúries (L'Escala, Alt Empordà).

A l'extrem sud del golf de Roses es trobava l'antiga Empòrion grega, que en època d'August es va convertir en *Municipium Emporiae*. Era un lloc on es formava un magnífic port natural per les petites illes que emmarcaven la desembocadura del riu Fluvià. Els grecs, procedents de Focea, havien escollit un d'aquests illots, on actualment hi ha la població de Sant Martí d'Empúries, per a fundar un establiment comercial, la Palaiàpolis, damunt de les restes d'un poblat indígena de l'Edat del Ferro. La prosperitat d'aquesta colònia va fer que més tard s'ampliés a terra ferma, en el vessant marítim d'un petit turó, formant una població emmurallada anomenada, modernament, Neapolis.

Durant la II Guerra Púnica, aprofitant l'aliança entre les colònies gregues i Roma, un exèrcit romà va aprofitar el port d'Empòrion per a tallar la rera guarda dels cartaginesos. Era el començament del domini romà a la Península. Però les imposicions romanes sobre els pobles ibers va provocar una revolta l'any 197 a.C. que va obligar a intervenir al cònsol Marc Poci Cató. Aquest, va desembarcar novament a Empòrion, i després de sufocar durament la revolta, va deixar un campament militar permanent de l'exèrcit, damunt del turó, al costat oest de la Neàpolis grega. Aquest campament es va convertir en ciutat a començaments del segle I a.C. Va adoptar la forma d'un rectangle emmurallat de 300 x 700 metres (21 ha.), a l'interior del qual es va traçar una retícula viària ortogonal, dissenyada a partir dels eixos principals, nord –

sud i est – oest. La retícula delimitava 63 ínsules rectangulars, de 35 x 70 metres, seguint unes mesures de parcel·lació utilitzada pels agrimensors en les tasques de mesuració i divisió del territori (centuriació).

La muralla està construïda en una tècnica mixta. El sòcol està realitzat amb carreus ben escairats, amb pedra calcària local, mentre que la part superior està realitzada amb un encofrat de calç, sorra i grava, una mostra d'antic formigó (*opus caementicium*), que revestia un nucli interior fet de pedres i terra i formava una estructura massissa.

Travessant la muralla per la porta meridional, es continuava pel *cardo maximus*, carrer amb pòrtics i botigues (*tabernae*) a banda i banda, que conduïa al fòrum, en el creuament amb el *decumanus maximus*. El fòrum ocupava un espai de 4 ínsules, i després d'una primera funcionalitat comercial, les noves reformes a l'època d'August, quan la ciutat es va unificar amb la grega, per a constituir el *Municipium Emporiae*, li van donar una major monumentalitat, destinant-lo a finalitats sacres i administratives. En el seu centre hi havia el temple principal, on es venerava a la tríade capitolina (Júpiter, Juno i Minerva), i al seu torn, es van construir grans galeries porticades en forma d'U, situades damunt una nau subterrània (criptopòrtic), delimitant un àmbit sagrat amb jardins i fonts d'aigua. Al seu exterior hi havia altres petits temples i la basílica, lloc de reunió del consell municipal de la ciutat, i al seu costat, la cúria, seu dels magistrats que governaven la ciutat, per damunt dels quals hi havia la magistratura col·legiada dels *duoviri*, jutges i batlles alhora.

Un altre edifici públic de la ciutat estava dedicat a la gimnàstica i a la higiene corporal, eren les termes, que estaven situades en una ínsula cèntrica de la ciutat, davant per davant de la casa romana núm. 2. Exteriorment a les muralles, la ciutat disposava d'un amfiteatre i d'una palestra, edificis públics destinats al lleure, però encara no ha estat localitzat el teatre.

Durant l'època d'August, la ciutat va aconseguir el seu màxim desenvolupament, amb una població total que deuria assolir unes 6.000 persones. Però, la prosperitat del comerç que havia fet créixer la ciutat durant el període republicà, es va esgotar durant el segle I, i ben aviat va començar a entrar en decadència. La modèstia de les darreres construccions del segle, i l'enderrocament d'una part del pòrtic del fòrum que no és reconstruït, mostren l'inici de l'abandonament de la ciutat, que malgrat tot va continuar mantenint la consideració de *civitas* emporitana, amb una població més reduïda, que va retornar al primer establiment de la Palaiàpolis grega, en el nucli emmurallat de l'actual Sant Martí d'Empúries.

Aquest ràpid desenvolupament durant les primeres fases del domini romà, i el seu abandonament ràpid, no deixant temps a la rehabilitació dels habitatges ni a la seva amortització amb altres finalitats, converteix a la ciutat romana d'Empúries en el millor exemple per a estudiar l'implantació dels models constructius d'origen itàlic a les nostres terres. Malauradament, l'excavació arqueològica, de les 63 ínsules, només ha posat al descobert un grup de tres grans *domus* al sector est, i una illa d'un angle del fòrum.

L'anomenada *domus* núm. 1, és juntament amb la 2B, un dels edificis domèstics més grans i luxosos de l'antiga ciutat, i deuria pertànyer a un membre de l'aristocràcia, probablement un alt càrrec en la magistratura de la ciutat. És també un dels millors exemples que podem trobar de casa senyorial de tradició itàlica a la Tarraconense.

La casa ocupava inicialment una parcel·la de la ínsula de la ciutat, situada al costat est, junt amb la muralla que separava de la ciutat grega. Quan en temps d'August, aquesta muralla va ser enderrocada, la casa va estendre els seus dominis cap a l'est, amb la construcció d'un jardí.

Durant els aproximadament dos segles d'existència, la casa va patir algunes reformes i ampliacions que la van dur a ocupar totalment la ínsula original, començant durant la primera meitat del segle I a.C. com una típica casa d'atri, per a adoptar durant el segle següent un pati en peristil pel costat sud i noves dependències pel costat nord. En el moment de màxim desenvolupament, la casa tenia les següents estances:

L'entrada es feia pel costat oest, des d'un *cardo*. Al seus costats, altres habitacions sense comunicació interior amb la resta de l'edifici, deurien correspondre a antigues botigues (*tabernae*) que el propietari llogava a gent de la seva clientela, que viurien en el mateix edifici, potser en un altell.

Passada l'entrada, un corredor (*fauces*) ens condueix a l'atri, de forma rectangular, envoltat per sis columnes, que disposava d'un *impluvium*, amb dues boques per als seus respectius pous. El seu sòl el formava un paviment hidràulic fet amb petits fragments irregulars de marbre gris (*opus scutulatum*); l'atri de la casa 2B, de tipus toscà, en canvi, estava decorat amb marbres importats de diferents llocs de la Mediterrània: el Giallo Antico de Tuníssia, el Portasanto de Quíos, i el Rosso Antico de Matapan, els dos darrers de Grècia. Més enllà de l'atri de la casa núm. 1, al fons es trobava l'habitació que el senyor utilitzava com a recepció oficial (*tablinum*), flaquejat per dues habitacions (*alae*). A banda i banda de l'atri s'hi trobaven els dormitoris (*cubicula*). Aquesta zona que envolta l'atri disposava d'un pis superior. Al costat nord s'hi van afegir una sèrie d'estances nobles, amb les parets pintades i els paviments

amb blanc i negre d'*opus sectile* i *opus tessellatum*, mosaics amb temes geomètrics d'una gran qualitat. Era la zona on el senyor passava moltes estones de lleure que compartia sovint amb visites d'altres importants magistrats. En aquesta zona hi havia el menjador principal (*triclinum*), on es consumien els aliments reclinats en tres llits, però no disposava de banys termals, com sí tenia la casa veïna, i era freqüent en moltes cases nobles.

Pel costat sud de l'atri, la casa es va ampliar amb un pati en forma de peristil, envoltat per un criptopòrtic, situat damunt una nau subterrània excavada al voltant del jardí, al que s'accedia des de la part del darrera, i que era reservat al servei. A l'interior del peristil, com a lloc reservat i de repòs de la casa, hi havia un jardí dins un recinte tancat, adornat amb recipients per a contenir aigua damunt de pedestals i plaques de marbre decorades i penjades entre les columnes, a més d'escultures de sàtirs i nimfes.

Quan es va enderrocar la muralla est, el senyor va aprofitar per ampliar la zona de jardí, cap aquell costat, completant d'aquesta manera l'embelliment de la casa.

La zona de serveis, sembla que es situava en el sector sud de la casa, junt al peristil, en un nivell inferior, com la nau subterrània del criptopòrtic, i estava formada per estances senzilles on vivien i treballaven els esclaus.

La construcció es va realitzar amb murs que tenien un sòcol de pedra, amb carreus escairats pels seus costats interior i exterior, damunt del qual es completava amb paret de tàpia. Les obertures exteriors eren molt escasses, i a més de les portes, probablement només hi havia alguna petita finestra en els pisos superiors. En canvi, les obertures interiors són molt més importants, amb l'existència de l'atri i el peristil, que donen llum i ventilació a la major part de les estances. Aquestes obertures estan realitzades per columnes que sostenen un entaulament sobre el que descansa la teulada. La coberta era a una sola vessant, cap a l'interior, on es recollien les aigües. Estava formada per un embigat de fusta que sostenia les teules (*tegulae*).

Mentre es realitzaven les darreres reformes per tal d'aconseguir embellir la *domus* al nivell que l'alta magistratura del senyor requeria, la ciutat va entrar en una ràpida decadència. Segurament el senyor de la *domus* va poder disfrutar durant poc temps de les excel·lències que la casa li podia oferir. La decadència de la ciutat era un impediment a la seva projecció social, i va aprofitar la seva privilegiada posició per a promocionar a un càrrec similar en una altra ciutat més pròspera. D'aquesta manera, la casa va ser abandonada poc després d'haver assolit el seu màxim desenvolupament, de la mateixa manera com ho van fer altres grans *domus* veïnes.

El programa de fundacions urbanes durant la darrera fase de la república i l'alt imperi, havia convertit a les principals ciutats de la Tarraconense en el lloc de residència preferits per l'aristocràcia. La construcció de grans *domus*, decorades amb magnífics mosaics es pot rastrejar per bona part de les ciutats des de les que s'organitzava el territori. Un altre exemple el podríem trobar a la casa del carrer Lladó de l'actual Badalona, a l'antiga *Baetulo* (Guitart, Padrós & Puerta, 1991). És una clàssica casa amb atri, contruïda entre finals del segle II a.C i començaments del segle I a.C., amb un vestíbul obert entre dues botigues (*tabernae*), que conserva el *tablinum*, el *triclinum* i un *cubiculum*, magníficament pavimentats amb mosaics.

També és interessant l'anomenada *domus* dels Dofins, a l'antiga *Iluro* (Ramis, dir, 1999), construïda a la segona meitat del segle I a.C., amb la façana oberta al *decumanus maximus*, en una zona noble de la ciutat, de la que es coneix el seu pati porticat, o peristil, voltat d'una sèrie d'habitacions, privades o de recepció, pavimentades amb magnífics mosaics, en un dels quals es representen uns dofins.

4.3. Un exemple de vil.la rural: Vilauba (Camós, Pla de l'Estany)

El coneixement de les vil.las romanes a Catalunya és cada vegada més complert mercès a les nombroses excavacions realitzades. De totes maneres, la grandària d'aquestes construccions i la seva pervivència al llarg de nombrosos segles fa que el seu coneixement sigui encara sovint parcial, sobretot en les més grans i riques. Per aquest motiu ens centrarem en una vil.la modesta, si comparem la seva àrea d'explotació agrícola i l'equipament del que disposaven els seus propietaris, però que coneixem de manera força complerta per la seva recent publicació (Castanyer & Tremoleda, 1999), i que és representativa d'un model d'explotació de la terra en mitjanes propietats, que va predominar a Catalunya durant tota la dominació romana.

La vil.la dominava una petita vall de la vessant nord de la Serra de Rocacorba, de més de 900 metres d'altitud, oberta al pla de l'Estany de Banyoles, envoltada de petits turons a est i oest. En aquesta vall disposava d'una superfície de conreu (*fundus*) d'uns 2.500 m², és a dir, d'un centenar de *iugera*, que es podien augmentar aprofitant els primers pendents muntanyosos.

El terreny està format per unes margues de color blanquinós, d'on pot provenir la denominació de Villa Alba, amb el què era coneguda, que amb la presència d'aigua abundant procedent dels torrents i les fonts, era adequat per als conreus bàsics del món romà, cereals, vinya i olivera, i per a mantenir una cabana ramadera de vaques,

porcs, cabres i ovelles. Una variació de conreus i animals que permetien repartir el treball al llarg de tot l'any.

Els seus pobladors van situar la vil·la a la banda de ponent de la vall, lleugerament enlairada, encarada al migdia. En una posició que dominava la plana agrícola que s'estenia als seus peus, a redós del bosc d'alzines i roures que cobria les zones muntanyoses. Molt a prop, un torrent recollia les aigües del seu entorn i a les seves vores hi creixia un vegetació de ribera.

Des d'aquesta recollida vall, els seus pobladors podien accedir a les xarxes comercials a través de Porqueres, antiga població indígena que mantenia la consideració de *vicus*, essent el centre d'un territori de poblament dispers que era creuat per la via que deuria unir *Gerunda* i Besalú a través de les valls del Terri i del Fluvià.

Després d'uns començaments que cal situar en el període republicà (s. II i I a.C.), poc coneguts per les reformes posteriors, la vil·la va conèixer la seva fase de prosperitat durant l'Alt Imperi. La construcció correspon al segle I d.C, i va perdurar, sempre amb reformes, fins a finals del segle III d.C.

La zona residencial (*pars urbana*) ocupava la posició més enlairada. La seva planta tenia una forma de quadrat, de 20 m. de costat, organitzat en torn a un pati central obert pel costat de llevant. Era una construcció senzilla i funcional, formada per tres costat o ales, en les que una galeria porticada servia per a accedir a les diferents estances que es trobaven arreglades a la part posterior.

Podem imaginar-nos arribant a la vil·la des del sud, atravesant el pati, segurament enjardinat amb alguns arbres i plantes decoratives, i amb una canal que recollia i expulsava les aigües sobrants de la pluja. Des del centre del pati es podia veure el llarg pòrtic, que envoltava l'espai, amb les columnes sostenint un coberta de teules planes inclinada cap al pati. Un banc de pedra de poca alçada unia per damunt del nivell del sòl l'espai entre les columnes, formant una petita separació entre el pati i l'interior del pòrtic. Al centre de l'ala nord, el banc estava interromput en un intercolumni, era l'entrada principal, que a més tenia un paviment de lloses de pedra. En front, ens trobem amb un grup de petites i molt senzilles habitacions, de 10 a 15 m² de superfície, algunes d'elles amb brasers al seu interior. Eren les habitacions dels treballadors de la vil·la, gent esclava o lliure que vivia i treballava a la finca, sota les ordres del propietari o d'un capatàs, quan aquest s'absentava. Seguim l'ala nord cap a l'est, destaca especialment per la seva decoració, la darrera habitació, que era el *triclinum*. Era una habitació molt reduïda, de planta quadrada on s'hi posaven els tres llits, en forma d'U, on seguint un rigurós ordre, els propietaris menjaven en posició

estirada i recolzats en un dels braços. Per encabir millor els llits, hi havia un encaix en el mur, de 30 cm. de fondària i 1 metre d'amplada. Com que es tractava d'una habitació noble, les parets estaven recobertes de pintures murals que imitaven lloses de marbre a la part baixa, com deuria ser a les cases més riques, i figures humanes procedents de la mitologia, a la part superior.

Passem seguidament a l'ala est. La primera habitació que trobem té unes grans proporcions, uns 45 m², amb una entrada de 2 m. d'amplada. Era un rebost per a guardar els aliments i molts dels atuells de la casa, en el que també s'hi cuinava fent foc sobre teules, sense disposar d'un lloc concret. Potser va ser en un d'aquests focs que es va provocar un gran incendi, que va enfonsar tot l'angle nord – est de la casa, deixant sepultats tots els objectes que s'hi guardaven, fins que l'excavació els ha desenterrat.

A la paret est, hi havia un banc adossat sobre el que s'hi trobava la vaixel·la de taula i per a preparar el menjar: les cassoles per a bullir els aliments posades sobre un trespeus, plats, vasos, tasses i una copa amb nanses. També les llànties d'oli, decorades amb motius mitològics. En un altre banc, adossat a la paret nord, hi havia gerres grans per a servir l'aigua, i altres de més petites per al vi i l'oli. Al seu costat, un grup d'àmfores per a transportar el vi.

Al costat de l'entrada, i apilades en grups de 3 a 5, hi havia unes 120 olles per a guardar aliments en conserva o maceració, peix, carn i també alguns vegetals. Més enllà, un gran morter de terrissa per a triturar les olives, el gra i els fruits secs, o per a preparar salses. I finalment, dos grans contenidors (*dolia*) per a guardar en conserva les olives.

Sortim del rebost i seguint per l'ala nord, la següent habitació era la capella o larari. Era una habitació de poc més de 15 m², que també va estar afectada pel foc del rebost, quedant sota els enderrocs les figures de les divinitats per les que hi havia devoció a la casa. En el mur del fons de l'habitació s'hi havia buidat una fornícula, en forma de templet, davant la que els habitants de la vil·la realitzaven les pràctiques religioses. Les figures trobades corresponien a la deessa Fortuna, al déu Mercuri, i a un lar. A més, hi ha un pedestal d'una quarta figura no trobada. Sembla que la salut i la prosperitat eren les principals preocupacions dels habitants de Vilauba, en les seves pregàries a les divinitats.

Seguint encara per l'ala nord, resten encara tres estances que corresponen a dormitoris (*cubicula*).

Retornant pel pòrtic, en direcció contrària, aniríem a l'ala oest, la pitjor coneguda per l'excavació. Segurament era la zona més noble de la vil·la, on hi hauria les habitacions i dormitoris dels propietaris i la seva família. Al seu fons, s'hi van adjuntar unes termes, prou complertes ja que disposaven de forn i caldera amb dues conduccions per escalfar el recinte d'aigua calenta (*caldarium*) i el d'aigua tèbia (*tepidarium*). Unes instal·lacions senzilles, lluny del luxe que presenten algunes *domus* i vil·les de l'aristocràcia, però pràctiques i adequades a un propietari d'una finca mitjana.

Més al sud, i a pocs metres de les termes, es trobava la zona de treball (*pars rustica*). La construcció era molt senzilla, amb parets poc alineades. La seva feblesa fa que s'utilitzi una teula especial, molt més lleugera, per a cobrir els diferents recintes: estables pels animals, corrals per a l'aviram, graners, pallisses, coberts per a guardar els carros i les eines del camp, etc.

Aquestes eren les principals estances de la vil·la fins al segle III. En el Baix Imperi, va continuar la seva activitat, però hi ha símptomes de decadència. Es va tancar el pati, construint una ala sud, però en canvi es van deixar abandonades altres zones de la casa. Lentament, la vil·la va perdent el seu caràcter residencial per a convertir-se en un establiment agrícola. Probablement els seus propietaris ja no hi resideixen, i els seus treballadors també la van anar abandonant lentament per a residir en petites poblacions de l'entorn. Però encara va ser un centre de treball agrícola durant el període visigòtic, quan es va convertir en una premsa d'oli.

Vilauba ens mostra una explotació agrícola mitjana, en la que hi predominen els elements funcionals sobre el luxe. És una situació que es repeteix en la major part de les vil·les de tot el territori. En alguns casos, però, es donen casos de vil·les excepcionals, amb un grau d'opulència molt elevat. Aquesta situació es podia donar a les proximitats de Tarraco, la capital imperial, on residien les principals magistratures.

Era el cas de la vil·la dels Munts (Altafulla) (Tarrats, 1992), situada en un lloc privilegiat, enlairada, amb vistes al mar, amb un petit embarcador a la platja, mantenint les terres de conreu al seu darrera. Adaptada a un pronunciada pendent, la zona residencial no seguia una planificació clàssica, sinó que s'ordena a partir d'un passadís porticat en forma d'L, que vorejava una zona enjardinada i comunicava les estances més luxoses. A mitjans del segle II d.C., la vil·la va ser residència del governador de la *provincia Tarraconensis*, Gai Valeri Avit, que la va adornar amb mosaics policroms al paviment, i pintures murals i aplacats de marbre a les parets. A més, disposava d'un gran nombre d'estàtues dedicades a Antinous, Eros, Esculapi o Higea, destinades als cultes oficials. Però el que ens mostra d'una manera més

evident la seva riquesa, és l'existència de tres conjunts termals diferents, un d'ells situats a la platja, en els que s'hi podien trobar les zones destinades a aigua calenta i tèbia, sobre hipocausts, i piscines natatòries d'aigua freda.

La riquesa d'aquestes vil·les provenia de la seva gran capacitat en la producció agrícola i artesanal. Un altre exemple, també excepcional, el podem trobar a la vil·la de Torre Llauder (Mataró, Maresme) (Ramis, dir., 1999; Prevosti & Clariana, 1988). Situada al costat de la riera d'Anglesola, molt propera a la via Augusta, i a 1,5 Km. de l'antiga ciutat d'Illuro. Disposava d'una superfície edificada propera als 17.000 m², dels que 2.500 m² corresponien a la seva zona residencial, situada a la zona més alta. Aquesta part, formada per les estances de recepció i les privades, pels banys i per les dependències del servei, estava estructurada en torn d'un pati porticat, o peristil. Com en altres vil·les, a finals del segle II, el luxe de les grans *domus* de les ciutats es transllada a les vil·les rurals, recobrint-se les habitacions principals amb mosaics policroms com a paviment, i marbres i pintures murals a les parets.

La vil·la va ser residència de Gai Mari Emilià, aristòcrata originari de *Barcino* que disposava de grans propietats a l'entorn d'Illuro, destinades sobretot a la producció de vi. A la vil·la, per a facilitar la comercialització, també es fabricaven les àmfores, que han estat trobades en llocs tan allunyats com les Balears, el sud de França o Itàlia. A més, també es fabricaven ceràmiques i vidres destinats al mercat local.

Un cas similar el podríem trobar a la vil·la dels Ametllers (Tossa, La Selva) (Lòpez, 1991), fundada en el segle I a.C., amb una zona residencial situada en una terrassa lleugerament elevada i la part rústica als seus peus. En el seu origen va ser dissenyada a partir d'un atri, al que donaven les diferents estances, però es va modificar per les ampliacions dutes a terme amb la profunda renovació del segle II d.C., que va suposar l'embelliment amb mosaics i pintures murals, a més de la construcció dels banys termals. La vil·la va conèixer en aquests moments el seu màxim esplendor, però a partir del segle IV, els canvis econòmics i polítics que van afectar tot l'imperi la van fer entrar en un lent declivi que va durar fins a la invasió sarraïna, quan va ser definitivament abandonada.

Bibliografia

Autors clàssics:

MARC PORCI CATÓ: *De agri cultura*. Trad. Salvador Galmés, Fundació Bernat Metge, Barcelona (1927).

TITUS LIVI: *Ab urbe condita*.

PAL·LADI PUBLI RUTILI TAURUS EMILIÀ: *De re rustica*. Trad. esp. D'A. Moure, Biblioteca clásica Gredos, Madrid (1990).

MARC TERÈNCI VARRÓ: *De re rustica*. Trad. Salvador Galmés, Fundació Bernat Metge, Barcelona (1928).

MARC VITRUVI POL·LIÓ: *De architectura*. Trad. D'A. Blàzquez. Barcelona, 1977.

Estudis contemporanis:

Adam, J.-P. (1984): La construction romaine. Materiaux et techniques. Grands Manuels Picard. Paris.

Albentiis, E. De (1990): *La casa dei romani*, Milà.

Balil, A.(1972): *Casa y urbanismo en la España Antigua I*. Studia Archaeologica, 17.

Casas, J. (1989): *L'Olivet d'en Pujol i els Tolegassos. Dos establiments agrícoles de l'època romana a Viladamat (Campanyes de 1982 a 1988)*. Sèrie monogràfica 10, Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona.

Casas, J.; Castanyer, P.; Nolla, J.M.; Tremoleda, J. (1995): *El món rural d'època romana a Catalunya. L'exemple del Nord – est*. Sèrie monogràfica 15, Centre d'Investigacions arqueològiques de Girona.

Castanyer, P.; Tremoleda, J. (1999): *La vil·la romana de Vilauba. Un exemple de l'ocupació i explotació romana del territori a la comarca del Pla de l'Estany*. Banyoles.

Fernández Castro, M.C. (1982): *Villas romanas en España*. Ed. Ministerio de Cultura, Madrid.

Fernández Vega, P.A. (1999): *La casa Romana*. Ed. Akal, Madrid.

Gros, P.; Torelli, M. (1988): *Storia dell'urbanistica. Il mondo romano*. Roma – Bari.

Guitart, J. (1994): "Un programa de fundacions urbanes a la Hispània Citerior de principis del s. I a.C.", a *Actes del XIV Congrés Internacional d'Arqueologia Clàssica*, Vol. I, pp. 205 – 213.

Guitart, J.; Padrós, P.; Puerta, C. (1991): "La casa urbana en Baetulo", a *La casa urbana hispanorromana. Ponencias y comunicaciones*. Ed. Institución Fernando el Católico, Zaragoza, pp. 35 – 47.

Keay, S.J. (1992): *Hispania Romana*. Ed. AUSA, Sabadell.

López, A. (1991): “Les primeres estratigrafies de la vil·la romana dels Ametllers, Tossa (Selva), a *Tribuna d'Arqueologia* 1990 – 1991, pp. 73 – 95.

López, A.; Batista, R.; Zucchitello, M. (1987): “La producción vitivinícola de la Tarraconense, algunos ejemplos sintomáticos”, a *El vi a l'Antiguitat. Economia, comerç i producció a la Mediterrània occidental*, Actes, Badalona, pp. 319 – 327.

Macaulay, D. (1978): *Nacimiento de una ciudad romana*. Ed. Timun Mas, Barcelona.

Mar, R.; Ruíz de Arbulo, J. (1993): *Ampurias romana. Historia, arquitectura i arqueologia*, Ed. AUSA, Sabadell.

Marcet, R.; Sanmartí, E. (1989): *Empúries*. Diputació de Barcelona.

Mayer, M.(dir.) (1992): *Roma a Catalunya*, Ed. Institut Català d'Estudis Mediterranis, Generalitat de Catalunya, Barcelona.

Mierse, W. E. (1999): *Temples and towns in Roman Iberian*. University of California Press.

Prevosti, M. (1981): *Cronologia i poblament a l'àrea rural de Baetulo*, Badalona.

Prevosti, M.; Clariana, J.F. (1988): *Torre Llauder*, Guies de Jaciments Arqueològics. Generalitat de Catalunya, Barcelona.

Ramis, R. (dir.) (1999): *Iluro, una ciutat per descobrir*. Ed. Museu de Mataró – Patronat Municipal de Cultura, Mataró.

Santos, M. (1991): “Distribución y evolución de la vivienda urbana tardorrepublicana y alto imperial en Ampurias”, a *La casa urbana hispanorromana. Ponencias y comunicaciones*. Ed. Institución Fernando el Católico, Zaragoza, pp. 19 – 34.

Sobrequés i Callicó, J. (ed.) (1991): *Història de Barcelona. Vol. 1: La ciutat antiga*. Barcelona.

Tarrats, F. (1992): “La vil·la dels Munts”, a M. Mayer (dir.), *Roma a Catalunya*, Ed. Institut Català d'Estudis Mediterranis, Generalitat de Catalunya, pp. 148 – 149.

Tremoleda, J. (2000): “L'època antiga”, a P. Gifre (coord.), *Història de l'Alt Empordà, Història de les Comarques Gironines*, volum I, Diputació de Girona, Girona, pp. 111-231.